

MEDDELANDEN OCH AKTSTYCKEN

I folklivsforskningens tjänst

Kommittén för färdigställande av professor Sigurd Erixons vetenskapliga arbete under ett kvartssekel

Av Åke Hultkrantz

I.

Den 18 februari 1968, kort före sin åttioårsdag, avled den främste kännaren av nordisk och jämförande europeisk folklivsforskning, professor Sigurd Erixon. Hans betydelse för ämnet har ingående skildrats i tidningars och tidskrifters dödsrunor och i två tillbakablickande monografier över Sigurd Erixons verksamhet publicerade till hundraårsminnet av hans födelse.¹

Hans vetenskapliga verksamhet resulterade som bekant i ett mycket stort antal skrifter, ofta väldiga bokverk, som i hög grad kommit att inkarnera den svenska folklivsforskningen och forma grunderna för dess fortsatta utveckling. Verksam-

hetslusten präglade Sigurd Erixon ända fram till hans frånfälle – med undantag för de sista sjukhusveckorna kan man nästan säga att pennan föll ur hans hand – och det var knappast någon överraskning att finna att hans kvarlåtenskap bland annat omfattade omkring 1 000 foliokapslar (eller 100 hyllmeter) material för påbörjade, fortlöpande och nästan avslutade forskningsprojekt.

Som den metodiskt medvetne forskare Sigurd Erixon var hade han förutsett denna situation i sin och makan Edits sista vilja. Testamentet, undertecknat den 12 juni 1959, anvisar bildandet av "en kommitté, som skall ha till uppdrag att färdigställa och publicera av mig Sigurd Erixon påbörjade verk rörande svenska byar, svensk byggnadskultur och samfundsväsen samt eventuellt folklivsforskning i allmänhet".

Till kommitténs förfogande ställde testator "en samling manuskript, kartor, anteckningar, bilder och böcker" som inte närmare preciserades; en utfästelse att förteckna dem kom aldrig till stånd. Sam-

¹ Nils-Arvid Bringéus, Sigurd Erixon i helbild. Saga och Sed 1988, sid. 17–38. Karl-Olov Arnstberg, Utforskaren: Studier i Sigurd Erixons etnologi. Stockholm 1989: Carlssons. Intressanta synpunkter på Sigurd Erixons forskargärning återfinns också i två uppsatser av hans lärjunge professor Sigfrid Svensson, Sigurd Erixon (Rig 1968, sid. 37–40) och Sigurd Erixon och Sigurd Wallin: Forskare, museimän, personligheter (Fataburen 1969, sid. 231–238).

tidigt donerades en anseelig penningssumma till "vetenskaplig forskning och publicering" att stå under testamentsexekutorsförvaltning med skyldighet att överföra årlig avkastning på kapitalet till nämnda kommitté. "I första hand skola medlen användas till fullföljandet av redan igångsatta skrifter."

I överensstämmelse med testamentets bestämmelser bildades kort efter Sigurd Erixons död en kommitté bestående av personer som i hans dagliga gärning stått honom nära.² Som ordförande inträdde dåvarande expeditionschefen i utbildningsdepartementet, sedermera generaldirektören i kammarkollegiet, Edvard Reuterswärd. Övriga ledamöter blev Edit Erixons systerson, tandläkaren Hans Nettelblatt, som inte bara representerade släkten utan också tjänstgjort som generalsekreterare i CIAP, den av UNESCO understödda internationella folklivsforskningsunionen; vidare landsantikvarien Harald Hvarfner, så småningom styresman för Nordiska museet; samt professorn vid Stockholms universitet Åke Hultkrantz. Kommitténs sekreterare blev Sigurd Erixons assistent, senare docenten och professorn Karl-Olov Arnstberg, som med tiden inlemmades som fullvärdig ledamot av kommittén.

Valet av namn var Sigurd Erixons eget. Det PM i frågan som han hoppats kunna framlägga kom visserligen aldrig till stånd, men i olika utkast hade han angivit de nu nämnda personerna.

Enligt Sigurd Erixons mening utgjorde dessa namn en första förteckning – att andra namn kunde tillkomma var han fullt medveten om. Ett skifte ägde rum i januari 1975 när den utmärkte ledamo-

ten Harald Hvarfner avled. Hans flitiga arbete i kommitténs tjänst, och hans viktiga initiativ för att befördra kommittéarbetet under de första betydelsefulla åren kan inte nog uppskattas. Hans efterträdare blev intendenten och vice styresmannen på Nordiska museet, Skans Torsten Nilsson, som under några hektiska år kom att tillföra kommittén en rad goda initiativ. När han 1981 på egen begäran drog sig tillbaka från kommittéarbetet stod den "museala" stolen under några år tom tills 1989 intendenten vid Sjöhistoriska museet docent Anders Björklund utsågs till hans efterträdare.

Samarbetet mellan kommitténs ledamöter har varit gott och har främjats genom studie- och representationsresor till muséer och kulturminnen som haft samband med Sigurd Erixons forskning.

2.

Kort efter Sigurd Erixons frånfälle, den 8 mars 1968, upprättade Karl-Olov Arnstberg en översiktlig lista över Sigurd Erixons efterlämnade vetenskapliga material. Vad Östergötlandsmaterialet beträffar biträdades han av Björn Turesson. Arnstberg konstaterade att "materialet befinner sig i ett så oordnat och svåröverskådligt skick att både mängd- och kvalitetsangivelser troligen kan ändra sig högst väsentligt vid en noggrann genomgång, genomförd samtidigt med ett uppordnande".³ Kommittén såg som sin första uppgift att åstadkomma en summarisk överblick över materialet. Under Harald Hvarfners överinsyn utarbetades en ordnad förteckning av Karl-Olov Arnstberg som, i vad gäller östgötamaterialet, även

² I en första skrivning av testamentet angavs som önskvärda ledamöter Harald Hvarfner och Hans Nettelblatt; denna mening utgick vid testamentets slutliga utformning, eftersom en senare namnlista skulle lämnas. Så skedde dock inte.

³ "Översiktlig inventering av professor Sigurd Erixons efterlämnade vetenskapliga materialsamling," 1968 (otryckt), av Karl-Olov Arnstberg. Jfr också Karl-Olov Arnstberg och Sam Owen Jansson, Sigurd Erixons tryckta skrifter 1958–1972, Folk-Liv 33–34, 1969–1970, sid. 79–81.

denna gång assisterades av två medarbetare, adjunkten Tore Norstad och fil. kand. Björn Turesson. Sammanställningen överlämnades till kommittén vid dess sammanträde i september 1968.⁴

Åtskilligt av det inventerade materialet har, i överensstämmelse med Sigurd Erixons testamente, sedermera överlämnats till Stiftsbiblioteket i Linköping och S:t Ragnhilds gille i Söderköping. Huvudparten av materialet har tillförts Nordiska museet. Särskilt engagerade vid dessa överföringar var Hans Nettelblatt, Harald Hvarfner och Karl-Olov Arnstberg.

3.

Redan vid kommitténs första ordinarie sammanträde, den 8 maj 1968, drogs riktlinjerna upp för dess fortsatta verksamhet. Vid sin död efterlämnade Sigurd Erixon flera manuskript som närmade sig sin fullbordan: Skultuna bruks historia del III, arbetet om svensk timmerbyggnadskultur, m.fl. Kommittén fann det önskvärt att i första hand komplettera dessa manuskript och befordra dem till trycket. I detta sammanhang deklarerade man sin vilja att fullfölja testamentets bestämmelser, slå vakt om den bortgångne forskarens minne och stimulera den svenska folklivsforskningen.

Kommittén hade naturligtvis klart för sig att forskningen i ämnet i flera avseenden skulle ändra karaktär. Nya vindar hade redan börjat blåsa, något som Sigurd Erixon själv observerat i sin sena studie om folklivsforskningens framväxt.⁵ I denna stora artikel granskas med kritik och omsorg de i slutet av 1960-talet utvecklade internationella etnologiska teo-

rierna och deras tillämpbarhet i den svenska folklivsforskningen. Författaren hade vid sin död inlämnat en ansökan till humanistiska forskningsrådet om översättning av artikeln till engelska, för vidare publicering i något internationellt organ. I den förnyade ansökan till forskningsrådet som kommittén utarbetade hette det bland annat: "Med tanke på den centrala roll professor Erixon spelat inom europeisk folklivsforskning anses allmänt i både in- och utlandet, att anmärkningsvärt litet ur hans omfångsrika produktion har översatts till de större europeiska kulturspråken. I synnerhet har i England och Irland under de senaste åren börjat växa fram en folklivsforskning, som i Erixon ser en stor föregångare."⁶ Så var det. Och ändå var det en smula tragiskt att hans arbeten skulle översättas till engelska först efter hans död, när på många håll forskningsinriktningen börjat ändra karaktär.

Ärendet måste så småningom avföras från dagordningen. Sekreteraren Arnstberg hade i särskild inlägga uttryckt sin skepsis beträffande det utländska intresset för Erixons sammanställning, och våren 1969 avtog forskningsrådet kommitténs ansökan. Det är bara att beklaga att de många synpunkter på den nya forskningen som Sigurd Erixon framfört i sin metodologiskt intressanta uppsats inte beretts tillfälle att fånga den internationella uppmärksamhet de varit värda.

Ett annat intressant utspel som tyvärr inte heller kunde realiseras var förslaget att upprätta en särskild skriftserie för publiceringen av valda delar ur Sigurd Erixons materialsamling. Det fanns flera anledningar att inte binda sig vid ett sådant beslut. Särskild forskning måste sättas in för att utröna om det material som inte ingick i de planerade monografierna hade

⁴. Professor Sigurd Erixons efterlämnade materialsamlingar, red. av Harald Hvarfner, Nordiska museet, Stockholm 1968.

⁵. Sigurd Erixon, *Folklivsforskningens framväxt. Reflektioner och tillbakablickar via intressekategorier till helhetssyn*. *Folk-Liv* 26/27, 1962-63, sid. 7-63.

⁶. Utdrag ur kommitténs ansökan till forskningsrådet den 20 januari 1969.

sammanställt på sådant sätt att det hade ett egenvärde som Sigurd Erixons materialsamling. (I detta sammanhang diskuterade kommittén hur utnyttjandet av materialet kunde bevakas, inte minst vid källredovisningen i framtida skrifter; men man stannade vid att formulerandet av särskilda regler härvidlag kunde verka avskräckande på studieintresset.) Ett annat skäl till att beslut om skriftserie måste uppskjutas var att basmaterialet ännu inte var uppordnat.

Kommittén uppdrog i maj 1968 åt ledamoten Hvarfner att i förhandlingar med Nordiska museet överenskomma om materialets uppordnande. Ärendet brådskade, eftersom flera forskare hört sig för om möjligheten att utnyttja handlingarna. Med Nordiska museets godkännande överläts den sakkunniga granskningen åt Karl-Olov Arnstberg, som varit Sigurd Erixons assistent sedan 1963. Arnstberg befullmäktigades också att inventera och förteckna Erixons data om byggnadsmaterial, detta i akt och mening att förbereda deras selektiva godkännande som byggnadsminnen. Vid kommitténs sammanträde i september 1969 närvaro från Nordiska museet styresmannen fil.dr Hans Hansson och förste bibliotekarien fil.dr Sam Owen Jansson, vilka i huvudsak biträdde kommitténs planering av materialdispositionen.

Några av de arbeten som Sigurd Erixon åtagit sig måste tyvärr släppas, eftersom de inte kommit långt på väg. Hit hörde den handbok i svensk folklivsforskning som bokförlaget Aldus uppdragit åt Erixon att utarbeta. Försök gjordes att intressera professor Gustav Ränk för uppgiften, men han avböjde, och projektet förföll. Kommittén önskade också annullera Sigurd Erixons överenskommelse med Norbergs kommun om en monografi över orten. Det visade sig emellertid att Norbergs kommun vidhöll sin önskan om en

sådan monografi, om än nu i populär och översiktlig form. Kommittén beslöt att föreslå nyutnämnde professorn vid folklivsinstitutet, Mats Rehnberg, att bilda en arbetsgrupp av etnologer och geografer med honom själv som ledare. Då Rehnberg inte hade tid för en sådan uppgift beslöt kommittén avveckla Norbergprojektet och återföra Sigurd Erixons material rörande Norberg till Norbergs sockenhistoriekommitté.

4.

Det fanns således åtaganden som gjorts av Sigurd Erixon som kommittén inte kunde expediera. Men samtidigt lyckades kommittén bringa flera företag i hamn, och till och med återutge några tidigare verk av Erixons hand. Härtill kommer, att Sigurd Erixons forskningsmaterial och utkast stimulerade kommittén till satsningar som han i varje fall inte klart angett. Kommitténs ledamöter uppfattade sådana projekt som en konsekvent tillämpning av de testamentariska bestämmelserna.

Den angelägnaste uppgiften var emellertid att slutföra de arbeten som redan närmade sig sin avslutning när författaren avled. Dit hörde i första rummet Skultuna bruks historia del III. Medel begärdes från Svenska metallverken, i vars intresse Sigurd Erixon skrivit Skultuna-monografien. Arbetet att färdigställa denna tredje och avslutande del av det stora verk som Sigurd Erixon arbetat med under fyrtio år övertogs av Karl-Olov Arnstberg. Han sammanställde förtjänstfullt på grundval av författarens insamlade material ett flertal nya avsnitt som han bedömde vara nödvändiga för arbetets fullbordan, men utslöt eller förkortade manuskriptdelar som Erixon planerat men endast delvis, eller inte alls, hunnit få färdiga. De forskare som på kommitténs begäran kontrollerat hela manuskriptet till del III, med Arnst-

bergs tillägg, Harald Hvarfner och professor N.-A. Bringéus, kunde konstatera att arbetet bildade en välintegrerad och avrundad helhet, som väl smälte samman med de tidigare utgivna delarna.

Med tryckningen av denna tredje del som bekostades av Metallverken sattes punkt för ett av den svenska etnologins storverk, och en klassiker inom svensk humanistisk forskning.⁷ Kritiker från in- och utland har vitsordat dess breda, encyklopediska uppläggning, som med sina jämförelser och exkurser har en vid kulturhistorisk räckvidd. Professor John Granlund såg i verket höjdpunkten av Erixons internationellt uppmärksammade analyser av kultursammanhangen, och professor Gösta Berg beundrade författarens detaljerade genomgång av byar och gårdar som skickligt belyser den byggnads-historiska utvecklingen.

Till utgivningen av detta verk utarbetades en reklambroschyr som delvis bekostades av kommittén. Samtidigt förbereddes en direkt kontakt mellan kommittén och ledningen för Skultuna med VD Nils Holmer i spetsen, vid ett möte i Skultuna. Mötet ägde rum 9–10 december 1972 och beredde kommitténs medlemmar tillfälle att ta del av arbetet och produktionen vid bruket. Vistelsen vid brukshotellet bekostades välvilligt av Gränges/Essem. Det kan slutligen nämnas att Harald Hvarfner nedlade ett stort arbete på försäljningen av den sista delen av Skultuna-monografin. Han avtackades för dessa insatser av kommittén.

Det andra stora verk som Erixon hade tänkt sig kunna ge ut var en nyutgåva av arbetet om svensk byggnadskultur, ett arbete som renderat honom en ledande ställning bland europeiska husforskare.⁸

Under de två årtionden som förflutit sedan denna bok kommit ut hade författaren inventerat ett nytt ofantligt material, varvid huvudvikten lagts vid bearbetning, kartläggning och komplettering av tidigare materialsamling. Vid Erixons död förelåg "cirka 300 000 blad med ritningar, anteckningar och fotografier".⁹ Bearbetningen och kompletteringen avsåg främst att "skapa ett standardverk rörande de svenska timmerbyggnadernas konstruktion och datering, något som länge saknats inte bara bland Sveriges utan även övriga Europas husforskare".¹⁰

De dryga kostnaderna med inventeringsarbetet hade främst bestritts med anslag från humanistiska forskningsrådet. Nu inlämnade i januari 1969 kommittén för färdigställande av professor Sigurd Erixons vetenskapliga arbeten en ny medelsansökan till en större privat svensk fond. Då denna inte beviljade ansökan beslöt kommittén att följa en annan väg. Karl-Olov Arnstberg hade redan vid kommitténs bildande deklarerat sin avsikt att skriva en uppsats och kanske framtida avhandling kring Sigurd Erixons byggnadsundersökningar. I maj 1970 anhöll han hos kommittén om anslag till utarbetandet av ett manuskript, "Knuttimrade byggnader i Sverige, dateringar och konstruktioner". Utgående från Sigurd Erixons materialsamling ämnade han alltså skriva en bok av den typ hans lärare och arbetsgivare hade tänkt sig utarbeta, men med mer begränsad omfattning.

Vid sammanträde några dagar efteråt lät ledamoten Nettelbladt meddela, att en större penningssumma ur Sigurd och Edit Erixons dödsbo nu ställdes till kommitténs förfogande. Kommittén beslöt att huvudparten av dessa medel skulle få finansiera Arnstbergs projekterade bok.

⁷ Sigurd Erixon, *Skultuna bruks historia*, vol. 1–3, Stockholm – Uppsala 1921–1972: Svenska Metallverken.

⁸ Sigurd Erixon, *Svensk byggnadskultur*, Stockholm 1947: Institutet för folklivsforskning, Aktiebolaget Bokverk.

⁹ Särskild inlaga till kommittén av Karl-Olov Arnstberg 24 maj 1970.

¹⁰ Arnstberg o.a.a.

Därmed hade visserligen Sigurd Erixons storstilade planer tills vidare förfallit, men forskningen kunde emotse en koncentrerad teoretiskt inriktad volym byggd på den grund som Erixon hade lagt. I samband med arbetet på denna bok utarbetade Arnstberg en lista över skyddsvärda byggnadsobjekt vilken tillställdes Riksantikvarieämbetet och Sveaorden.¹¹

Vid ett sammanträde hösten 1974 framkastades tanken att kommittén skulle företa en studieresa till de områden i Dalarna, där knuttimrade byggnader av hög ålder är koncentrerade. Resan som ägde rum 29–31 augusti 1975 ställdes till Bonäs by i Mora socken där några av landets finaste timmerhus finns att beskåda. Byggmästaren Anders Diös erbjöd logi på Bonäs bygdegård.

Vid denna tid hade Erixons berömda uppsats om kulturfixering översatts till engelska (av Geraldine Hultkrantz) och publicerats i en internationell sociologisk tidskrift.¹² Därmed hade åtminstone en artikel utkommit på internationellt språk. Genom Harald Hvarfners försorg överfördes en restupplaga av det av Sigurd Erixon redigerade arbetet *The Possibilities of Charting Modern Life*¹³ till Nordiska museet för försäljning. Förlaget hade bestämt sig för att förstöra de återstående böckerna.

En verklig sensation var fyndet av ett okänt Erixon-manuskript i Nordiska museets arkiv 1978. Manuskriptet handlade om författarens forskningar kring Bjärka-Säby i Östergötland. Kommittén beslöt

att publicera manuskriptet under docenten Göran Rosanders redaktion. Tryckning och försäljning av arbetet överlämnades till Nordiska museet. Kommittén beslöt att besöka Bjärka-Säby för att studera dess bebyggelse i anslutning till den beskrivning Sigurd Erixon lämnat i manuskriptet. Besöket som delvis företogs i Wist hembygdsförenings regi ägde rum i augusti 1979. Boken om Bjärka-Säby utgavs på Nordiska museets förlag hösten 1984.¹⁴

5.

En del av kommitténs verksamhet (som med tiden blev allt större) var främjandet av nyutgivning av tidigare arbeten av Erixons hand. Det började med arbetet på en nytryckning av författarens stora bok om svenska allmogemöbler. Detta paradarbete från tidigare datum¹⁵ som numera var utgången ur bokhandeln hade av Sigurd Erixon och Norstedts bokförlag planerats utkomma i ny gestalt. Idén var att publicera verket i tre delar. En första del, behandlande liggmöbler, kom ut 1970.¹⁶ Flera av sofforna hade återgivits med dyrbara färgplanscher, vilket hade gjort boken extra kostsam för köparen. För kommittén kändes det angeläget att kunna stimulera den fortsatta utgivningen, men man ville i första hand undersöka hur förlaget tänkt sig denna.

Det visade sig att kostnaderna för framställningen av den första delen vida överskridit försäljningssiffrorna – bortåt 200. 000 kronor i produktionskostnader, 29 försålda exemplar! I detta läge kunde förlaget knappast vara intresserat av en

11. Karl-Olov Arnstberg blev doktorand i etnologi med professor Rehnberg som handledare. Han disputerade i Stockholm våren 1975 på byggnadsteoriboken vilken som publikation erhöll titeln *Datering av knuttimrade hus i Sverige*. Stockholm 1976: Nordiska museets förlag.

12. Sigurd Erixon, *The Term "Culture Fixation" and Its Usefulness*, *International Journal of Sociology* 1:2, New York 1971.

13. Sigurd Erixon, *The Possibilities of Charting Modern Life*, *Wenner-Gren Center International Symposium Series* vol. 13, Oxford 1970: Pergamon Press.

14. Sigurd Erixon, *Byar, gårdar och hus under Bjärka-Säby*, red. av Göran Rosander. Stockholm 1984: Nordiska museets förlag.

15. Sigurd Erixon, *Folklig möbelkultur i Svenska bygder*. Stockholm 1938: Nordisk Rotogravyr.

16. *Folklig möbelkultur i svenska bygder: del 1, Liggmöbler*, Stockholm 1970: Norstedts bokförlag. Övriga delar skulle behandla sittmöbler och förvaringsmöbler.

fortsatt utgivning. Genom kontakter med Walter Ekstrands Bokförlag, vars chef fattat intresse för Sigurd Erixons skrifter, lyckades kommittén uppnå en nypublicering av möbelkulturboken i dess traditionella form – alltså utan färgplanscher och indelning i tre delar.¹⁷

I likhet med Skultuna-verket utgör möbelboken en thesaurus av vetande om möblerna i äldre svensk bonde- och borgarkultur. Perspektivet är dock mera komparativt, eftersom en allmän historisk och geografisk översikt eftersträvs. Arbetet befäster omvärldens uppskattning av Sigurd Erixon som portalfiguren i svensk etnologisk forskning.

Medan kommitténs engagemang för möbelboken var starkt alltifrån början kom andra arbeten av Sigurd Erixon oväntat i förgrunden. I februari 1978 nåddes kommittén av meddelandet att Walter Ekstrands Bokförlag i Lund som ägnade sig åt nyutgivning av äldre litteratur önskade få rätten att publicera en faksimilupplaga av Sigurd Erixons högt värderade bok om mässing.¹⁸ Den tidigare utgivaren, AB Bokverk, hade gått i konkurs, och Walter Ekstrand var angelägen få träda in i dess rättigheter. Boken skulle fördes med förord och utkomma i 1 000 inbundna exemplar. Kommittén erbjöds royalty. Kommittén accepterade naturligtvis tack samt detta erbjudande. Boken förelåg på bokdiskarna i början av 1979.¹⁹

I februari 1981 meddelade Walter Ekstrand sitt intresse att få publicera en ny upplaga av Sigurd Erixons stora verk *Svensk Byggnadskultur*.²⁰ Kommittén accepterade förslaget med stor glädje och uppdrog åt Karl-Olov Arnstberg att bringa

verket i hamn. På Arnstbergs förslag beslöt kommittén att han dels skulle ytterligare bese valda byggnader under sommarens förlopp, dels skulle författa en efterskrift i den nya upplagan. Arbetet utkom 1982.²¹

Sigurd Erixons bok om byggnadskulturen har alltid varit en efterfrågad handbok bland etnologer och andra kulturforskare. Den vilar på ett oerhört forskningsarbete med hela forskningsexpeditioner som under Erixons ledning farit kors och tvärs över landet. Forskningsgreppet är deskriptivt och historiskt. Professor Gustav Ränk har intygat att detta monumentala verk "representerar i första hand författarens utomordentliga kapacitet men också den svenska kulturforskningens höga standard". I nytugåvan erhöll boken ett hanterligare format för att underlätta dess användning som handbok.

Med publiceringen av möbelboken, mässingsboken och boken om byggnadskulturen hade Walter Ekstrands Bokförlag kommit att bli en intresserad och pålitlig medarbetare till kommittén och verkställt dess angelägnaste önsningar. Ekstrand såg nu fram mot att få publicera Erixons Stockholms hamnarbetare som nästa nummer i serien, och i september 1981 väntade sig kommittén också få ett axplock av författarens uppsatssamling *Svenska Kulturbilder* utgivna på samma förlag.²² Också andra äldre arbeten skymtade som värda att nyproducera: Den äldre folkliga bebyggelsen i Stockholmstrakten,²³ Strövtåg i svenska bygder.²⁴ Protokollen från 1982 visar hur utomordentligt nöjda kommittéledamöterna kände sig med sin situation. Men så kom dråpslaget.

17. Sigurd Erixon, *Folklig möbelkultur i svenska bygder*, andra upplagan, Stockholm 1980: Walter Ekstrands Bokförlag.

18. Sigurd Erixon, *Mässing*. Stockholm 1943: AB Bokverk.

19. Sigurd Erixon, *Mässing*, andra upplagan. Lund 1978: Walter Ekstrands Bokförlag.

20. Se ovan, not 8.

21. Sigurd Erixon, *Svensk Byggnadskultur*, andra upplagan. Lund 1982: Walter Ekstrands Bokförlag.

22. *Svenska kulturbilder*, serie författad av Sigurd Erixon och Sigurd Wallin fr.o.m. 1929 t.o.m. 1938.

23. Se nedan, not 30.

24. Se nedan, not 31.

I januari 1983 anmälde Ekstrand att förlaget råkat i svårigheter, och i januari följande år meddelade ackordscentralen att företaget ställt in sina betalningar. För kommittén innebar detta i första hand att den inte kunde tillgodogöra sig mera än en mindre del av inkomsterna på försäljningen av den hos Ekstrand tryckta litteraturen. I den svåra situation som den svenska ekonomin råkat in i fanns det knappast förutsättningar för att något annat förlag skulle anmäla sitt intresse för en liknande publiceringsverksamhet.

6.

Hösten 1978 accepterade kommittén med glädje ett förslag av professor Mats Rehnberg att få utge en antologi av uppsatser rörande det svenska byväsendet till Sigurd Erixons nittioårsdag. Samtliga uppsatser hade tidigare publicerats i olika sammanhang av Sigurd Erixon. Samlingsvolymen som också innehöll en inledning av Rehnberg utkom 1978.²⁵

Därmed lanserades ett nytt sätt att erinra om Erixons forskningsinsatser: artiklar han skrivit om ett och samma ämne kunde samlas till monografier. På förslag av Skans Torsten Nilsson beslöt kommittén att utge en volym om folkkonst, även denna redigerad av Mats Rehnberg och med Nordiska museet som förlag. Redan i början av 1979 kunde Rehnberg leverera material till detta arbete. Strax före sin avgång från kommittén (februari 1981) meddelade emellertid Skans Torsten Nilsson att endast bildurvalet återstod. Mats Rehnberg förklarade att hans uppgift var avslutad, och kommittén konstaterade i augusti 1982 att eftersom bildkompletteringen borde kunna ske genom Nordiska museets försorg, ansåg sig kommittén inte kunna göra mera utan såg fram emot bokens publicering. Tyvärr har denna för-

²⁵ Sigurd Erixon, *Byalag och byaliv*, red. av Mats Rehnberg. Stockholm 1978: Nordiska museets förlag.

hoppning ännu inte gått i uppfyllelse. Ärendets fördröjning kan möjligen hänga samman med att Mats Rehnberg avlidit och Skans Torsten Nilsson gått i pension.

Samtidigt som satsningen på folkkonstboken i viss mån ebbade ut föddes intresset för utgivningen av ett arbete om folktron. Åke Hultkrantz föreslog en sådan bok i februari 1982. Initiativet kan förefalla anmärkningsvärt, eftersom Sigurd Erixon främst varit verksam inom den materiella och sociala folkulturens ramar. Men i själva verket var han en god kännare av gammal folklig tro som han ofta refererade till i tal och muntlig konversation. Hans östgötska etnografiska undersökningar innehåller mycken information på området. Kommittén beslöt att ett sådant folktroarbete skulle komma till stånd. Hultkrantz och Bengt af Klintberg utsågs att redigera det. En inventering av Erixons material gav vid handen att seldforskningen var så inflätad med folktroforskningen att utrymme måste ges för båda. af Klintberg författade en utmärkt kommentar till olika sägenmotiv. Den färdiga boken presenterades vid firandet av Sigurd Erixons hundraårsdag 1988.²⁶

Vid urvalet av uppsatser för de hittills utgivna korta samlingsvolymerna hade speciell hänsyn tagits till Sigurd Erixons publikationer i det av honom och Sigurd Wallin utgivna, omfattande verket *Svenska Kulturbilder*.²⁷ Redan i september 1981 uttryckte kommittén sin önskan att trycka om ett antal uppsatser ur *Svenska Kulturbilder*, vid den tidpunkten med hjälp av Walter Ekstrands förlag. I diskussionen nämndes också möjligheten att helt utge verket på nytt, eller att ställa samman en större volym (förslagsvis om 336 sidor). Projektet lades emellertid tills vidare åt

²⁶ Sigurd Erixon, *Offerkast och bjudhammare*, red. av Åke Hultkrantz och Bengt af Klintberg. Stockholm 1988: Nordiska museets förlag.

²⁷ Se ovan not 22.

sidan eftersom Ekstrands förlag gick i konkurs och de nämnda smärre böckerna i hög grad kunde byggas på uppsatser i Svenska Kulturbilder. Det var kommitténs mening att utgivningen av lämpliga smärre monografier skulle kunna fortsättas.

I detta sammanhang kan nämnas att amanuensen Bo Nilsson vid Nordiska museet hösten 1986 inkom med en ansökan om bidrag till att få undersöka möjligheten att utge en samlingsvolym med Sigurd Erixons och hans medarbetares Stockholmsforskningar. Nilsson föreslog preliminärt sexton artiklar ur olika verk (dock ingen från Svenska Kulturbilder). Arbetet ingår i forskningsprojektet "Stockholms folkliv" som Sigurd Erixon startade på 1940-talet och som nu ånyo aktualiserats av bland andra Arnstberg. Han karakteriserade sin uppgift som följer: dels "att söka fram de tryckta och otryckta uppsatser som skrevs inom ramen för projektet och bedöma värdet av deras publicering", dels "att ur det bevarade intervju- och uppteckningsmaterialet vaska fram intressanta och karakteristiska utsnitt som lämpar sig för publicering", och slutligen dels "att författa en introducerande text, som ger bakgrunden till Sigurd Erixons omnämnda nyorienteringar inom etnologin liksom till projektet 'Stockholms folkliv'". De medel Bo Nilsson begärt beviljades. Kommittén konstaterade att projektet även innefattade "det forskningstema som avkastade [Sigurd Erixons] Stockholms hamnarbetare som sitt förnämsta resultat" (protokoll 25 april 1987).

Kommittén konstaterade att den etnologiska forskningsgrupp som knöt an till Sigurd Erixons 1940-talsprojekt betraktade detta som "ett övergripande forskningstema", och det betonades att det fanns anledning att på sikt koppla samman Sigurd Erixon-kommittén med "Stockholms folkliv". Kommittén förklarade sig villig

att stödja forskningsgruppens ansökningar om medel och att förvalta de medel som beviljats. Kommittén beslöt också att bidra med egna medel till tryckningen.

Redan 1975 hade professor Rehnberg genom Karl-Olov Arnstberg föreslagit kommittén att stödja utgivandet av en skrift vilken skulle innehålla Sigurd Erixons texter från olika verk angående kulturområden i Sverige. Kommittén ställde sig positiv till detta förslag som innebar att Arnstberg skulle åstadkomma ett urval samt författa förord och slutord. Det uppdrogs åt Arnstberg att förelägga kommittén en plan över arbetet.

Så skedde, men vid denna tidpunkt var inte Nordiska museet berett att bekosta arbetet. Projektet har fått bli vilande.

Undersökningar pågår också om möjligheten att publicera en antologi med Sigurd Erixons uppsatser om försvinnande yrkesgrupper.

7.

Arbetet med återutgivningen av Sigurd Erixons större verk hade fått sig en törn genom Ekstrands förlagskonkurs 1984, men kommittén fortsatte sina ansträngningar i förhoppningen att nya förlagsmöjligheter skulle dyka upp. Närmast på desiderata-listan över nyutgivningar stod Sigurd Erixons förnämliga studie över Stockholms hamnarbetare.²⁸

Beslut att publicera detta arbete i Walter Ekstrands Bokförlag hade fattats vid sammanträde i Stockholm med bokförläggaren i september 1981. Uppdraget att redigera boken överlämnades i februari till intendenten Anders Björklund. Denne kunde dock inte ta vid förrän hans egen disputation var överstökad, dvs vid årsskiftet 1986/87.

Kommittén för Stockholmsforskning

²⁸ Sigurd Erixon, *Stockholms hamnarbetare*, Stockholm 1949.

beslöt på Sigurd Erixon-kommitténs hemställen att intaga boken i sina handlingar. Den publicerades 1989.²⁹

Kommittén betraktade det vid denna tid som angeläget att på nytt utge Sigurd Erixons mycket eftersökta mässingsbok. Som tidigare nämnts utkom en andra upplaga av boken genom kommitténs försorg 1979. Förhandlingar om ännu en nyutgåva genom ICA-förlaget har föreslagits.

Tyvärre har kommittén inte lyckats framställa ett nytryck av Sigurd Erixons bok *Den äldre folkliga bebyggelsen i Stockholmstrakten*.³⁰ Royaltyrättigheterna tillkommer numera kommittén för Stockholmsforskning, som inte tror på någon nyutgivning.

Fortfarande finns det åtskilliga verk av Sigurd Erixons hand som väntar på nypublicering. Hit hör hans arbeten *Strövtåg i svenska bygder*,³¹ *Svenska kulturbilder* (se ovan), och *Svenska Kulturgränser och kulturprovinser*.³²

8.

Flera studier har genom kommittén publicerats eller planerats till Sigurd Erixons minne med anledning av hundraårsdagen av den bortgångne forskarens födelsedag 1988. Till de publicerade arbetena hör Karl-Olov Arnstbergs bok om Sigurd Erixons forskning och det tidigare nämnda arbetet om folklore.³³

Arnstbergs framställning hade en intressant förhistoria. Redan i januari 1983 föreslog han att någon begåvad dokto-

^{29.} Sigurd Erixon, Stockholms hamnarbetare, red. av Anders Björklund. Stockholm 1989.

^{30.} Sigurd Erixon, *Den äldre folkliga bebyggelsen i Stockholmstrakten*, utg. av Rådet till skydd för Stockholms skönhet. Stockholm 1941.

^{31.} Sigurd Erixon, *Strövtåg i svenska bygder*. Malmö 1941.

^{32.} Sigurd Erixon, *Svenska kulturgränser och kulturprovinser*. Stockholm 1945; Kungl. Gustav Adolfs Akademiens småskrifter 1.

^{33.} Bringéus i not 1 nämnda artikel tillkom på Nordiska museets tillskyndan.

rand vid Institutet för folklivsforskning skulle utarbeta en biografi över Erixon på kommitténs bekostnad. Till en början ville kommittén då publicera en resonerande selektiv bibliografi. Med hänsyn till att författaren borde vara en person som själv känt Sigurd Erixon föreslog Åke Hultkrantz att ingen ung doktorand utan Karl-Olov Arnstberg själv borde hålla i pennan. I mars 1984 uppdrog kommittén till Arnstberg att skriva en kommenterande bibliografi på ungefär hundra sidor. Tanken att boken skulle utkomma till hundraårsjubileet var Arnstbergs eget förslag, och idén anammades med glädje av kommittén. Så småningom meddelade Arnstberg att arbetet på bibliografin var mer tidsödande än beräknat, men i övrigt fortskred planenligt. Olika omständigheter kom emellertid att fördröja verket, bland annat Nordiska museets krav på viss omarbetning i ett annars förtjänstfullt verk. Resultatet blev att Arnstbergs arbete kom ut post festum, överarbetat och reviderat, på Nordiska museets förlag.

9.

Allteftersom kommittén lyckades få ut nytryck, kompletteringar och originella manuskript från Sigurd Erixons verkstad växte litteraturen kring hans forskning. Särskilt kom Karl-Olov Arnstberg att bli primus motor i den publicering av arbeten som kretsade kring uppgifter som inspirerats av Erixons vetenskapliga verksamhet.

I maj 1981 anmälde Karl-Olov Arnstberg att det bildats en projektgrupp vid Institutet för folklivsforskning under hans ledning, med arbetsnamnet "att synliggöra kultur". Avsikten var att med hjälp av sex doktorander vid institutet (bland annat Mats Hellspong och Anders Björklund) skapa en metodbok för undervisningen. Boken borde tillägnas Sigurd Erixons minne. Vid årets slut, när kom-

mittén erhållit en skiss av det tillämnade arbetet, beslöt den bestrida kostnaderna för sex stipendier till författarna (sammanslagt 50.000 kronor). Boken var färdigtryckt 1983.³⁴ Royalties tillfördes Sigurd Erixon-kommittén.

Samma doktorandgrupp (med något förändrad personbesättning) fortsatte sina studier med ett nytt projekt, kallat "Psykkulturen". Det var avsett att spegla dagens etnologiska forskning, av Arnstberg benämnd "det kulturanalytiska perspektivet". Liksom i föregående studie ville Arnstberg och gruppen, enligt Arnstbergs projektbeskrivning i mars 1984, "frilägga sådana underliggande kulturella innebörder som styr människors vardagsbeteende". Projektet tillfördes 20.000 kronor från Sigurd Erixon-kommittén, även om denna vid denna tid var ekonomiskt ansträngd. Boken utkom senare.³⁵

Ett viktigt beslut togs vid kommittésammansträde i augusti 1987 när kommittén utfäste sig att "verka för ett brett stöd till svensk etnologisk forskning". Därmed var den nära anknytningen till Sigurd Erixons namn bruten. Indirekt kom denna nya giv dock att främja stödet åt Erixonpublikationer och Erixon-stipendier eftersom de åtaganden kommittén gjorde ekonomiskt kom kommitténs huvudsyfte till godo. Sålunda bestämdes bland annat att kommitténs utfästelser kunde verkställas på följande sätt:

- a. genom förvaltning av forskningsmedel gentemot uppdragsgivare,
- b. genom att kommittén mottar och i angelägna fall beviljar ansökningar om anslag till etnologiska projekt. I kommitténs protokoll heter det: "Avsikten är att ge de etnologiska forskare som åtnjuter fondens förtroende 'draghjälp' genom

att göra det möjligt för dem att åberopa fondens betydande stöd till svensk etnologi under de gångna nitton åren, ett stöd som skett genom såväl utdelning av stipendier som förvaltning av forskningsmedel och publicering av forskningsrapporter."

De inkomster som inflöt från medelsförvaltningen kunde oavkortat komma Sigurd Erixon-kommitténs huvudändamål till godo. I fortsättningen överfördes ett flertal fondmedel som beviljats Arnstberg ensam eller hans doktorandgrupp till kommitténs förvaltningsansvar, samtidigt som kommittén uppbar royalties på de publicerade verken.

10.

Vid sidan av publikationerna av Erixons material ägnade sig kommittén enligt testamentets bestämmelser åt stipendieförmedling till lovande forskare. Det dryftades om inte Institutet för folklivsforskning borde tillföras ett permanent stipendium för årligt föredrag av någon känd forskare till Sigurd Erixons minne, men eftersom kommitténs inkomster var synnerligen varierande och en fast utgiftspost av detta slag i längden kunde åderlåtta kommitténs resurser fattades i stället beslut om tillfälliga stipendier.

Som framgått av det föregående har stipendier utbetalats till författare. Även utdelning av stipendier till studerande i folklivsforskning (etnologi) vid institutionen i Stockholm diskuterades (1977) men verkställdes aldrig. Kommittén tänkte sig också (1973) att i samband med Nordiska museets hundraårsjubileum utdela två resestipendier om vardera 2.500 kronor till utländska forskare för vistelse i Sverige, allt till minne av Sigurd Erixon. Det uppdrogs åt dåvarande styrelseledamoten Harald Hvarfner att föreslå stipendiaternas namn. Sådana planer kunde emellertid inte realiseras förrän efter Hvarfners

³⁴ Karl-Olov Arnstberg (red.), *Korallrevet. Om vardagens kulturmönster*. Stockholm 1983: Carlssons.

³⁵ Karl-Olov Arnstberg (red.), *Bläckfisken*. Stockholm 1987: Carlssons.

död, och då i samband med en studieresa för kommittén i Ungern.

I mars 1979 erhöll Skans Torsten Nilsson kommitténs uppdrag att förbereda resan genom kontakter med Ungern. Så skedde, och resan fastställdes till maj 1980. Kommittén beslöt att utbetala 5.000 kronor till fil. dr Bertalan Andrásfalvy i Pécs (senare kulturminister). Programmet för resan fastställdes av Skans Torsten Nilsson i samråd med ungerska kulturministeriet och ledande museer och institutioner, aktuella för Sigurd Erixons forskning. I etnografiska museets föreläsningssal hölls öppna föreläsningar av Arnstberg ("Nuvarande etnologiska forskning i Sverige") samt Hulthkrantz ("Shamanism hos samefolket"), varefter den senare öppnade museets nya utställning om "Shaman-trummor". Även andra museer och institutioner besöktes, och kommittén deltog i inledningen av en finsk-ungersk konferens. I Pécs överlämnades forskningsstipendiet till dr Andrásfalvy, och i Budapest ordnade svenske ambassadören en mottagning till vilken åtskilliga ungerska musei- och universitetsmän inbjudits. Resan till Ungern var utomordentligt lyckad, inte minst genom den fina insats som Edvard Reuterswärd gjorde på det representativa planet.

Även vid andra tillfällen har Sigurd Erixon-kommittén bidragit ekonomiskt till angelägna ärenden. Sålunda sändes en betydande penningssumma till Mats Rehnbergs minnesfond för unga folklivsforskare.

11.

Kommittén har på flera sätt sökt hålla Sigurd Erixons gärning levande. Självfallet har alla ytringar av kommitténs verksamhet haft detta syfte. Samtidigt har vissa ageranden mer påtagligt manifesterat den store forskarens hägkomst.

Sålunda beslöt kommittén i maj 1979

att låta sätta upp en minnestavla utanpå det hus i Söderköping där Sigurd Erixon växte upp, Skönbergagatan 22. Ägaren som vid denna tid reparerade byggnaden ställde sig positiv till kommitténs önskemål. Sedan byggnadsnämnden lämnat sitt tillstånd besökte kommitténs ledamöter Söderköping 19–20 september 1981 och satte upp sagda plakett med texten:

Sigurd Erixons
1888–1968
barndomshem
Nydanare inom
svensk folklivsforskning

Länge arbetade kommittén på att åstadkomma ett seminarium eller symposium över Sigurd Erixons forskning. Då tanken på ett sådant forskningsprogram i Åbo 1985 dryftats mellan professorerna Olav Bø och Lauri Honko fann kommittén det angeläget att utarbeta en råskiss till symposiet och sedan sända denna runt till intresserade forskare. I mars 1984 utsågs Karl-Olov Arnstberg att författa skrivelser. I denna föreslog han en serie föredrag som antingen behandlade "det i gårdagens forskning som är relevant i dagens etnologi", eller också betonade "det i dagens etnologi som avgränsar den från dess grannämnen". Professor Honko begärde emellertid att konferensen skulle skjutas upp med hänsyn till Kalevala-festligheterna i Finland under 1985. Scenen flyttades nu över till Stockholm: kunde man tänka sig ett Sigurd Erixon-symposium här med anledning av det förestående hundraårsminnet av hans födelse 1988? Arnstberg önskade i så fall ett begränsat seminarium för de mest framstående etnologerna i Norden. På dessa proposer svarade Nordiska museet att man önskade anordna en utställning och en endagskonferens till jubileet. I brev till Institutet för folklivsforskning och Nordiska muse-

et meddelade Edvard Reuterswärd att kommittén var beredd att tillskjuta medel till konferens från sina egna begränsade resurser. Institutet för folklivsforskning beslöt nu att ta hand om konferensen. Kommittén erbjöd sig att bekosta en av de föreläsare Nordiska museet eventuellt ämnade inbjuda.

Hundraårsminnet firades den 26 mars 1988 i Nordiska museet. Kommittémedlemmarna var inbjudna. Professor Nils-Arvid Bringéus högtidstalade om "Sigurd Erixon i helbild", professor Ilmar Talve (Åbo) gav ett kåseri om "Från Sigurd Erixons verkstad", och intendent Anders Nymans minnesprogram "Med Sigurd Erixon i fält" illustrerades med en intressant bildkavalkad. Besökarna fick också ta del av en bild- och bokutställning kring Sigurd Erixon. En subskriberad middag avslutade dagen.

Högtidsföreläsningarna erhöll på sätt och vis en fortsättning i den debatt med inledarna Karl-Olov Arnstberg, Anders Björklund och Bo Nilsson som utspann sig på Etnologiska sällskapets årsmöte den 3 juni 1988 kring temat "Finns det plats för X-et i dagens etnologi?" Frågan om ett mer utförligt framtida Sigurd Erixon-symposium var därmed inte avförd från dag-

ordningen. I oktober 1990 diskuterade kommittén möjligheten att det nyinstiftade "Institutet för urbana studier" vid Stockholms universitet skulle kunna ordna ett sådant symposium.

Sigurd Erixons betydelse som kulturforskare var uppenbar för europeiska etnologer redan under hans livstid. Efter hans död har kommittén kunnat konstatera ett ökat amerikanskt intresse för hans forskning. Kommittén kommer därför framdeles bevaka om möjligheter att översätta hans produktion till engelska erbjuder sig.

En milstolpe i Sigurd Erixon-kommitténs historia passerades när dess ordförande alltsedan starten, generaldirektör Edvard Reuterswärd, plötsligt avled den 25 mars 1994. På ett skickligt och smidigt sätt hade han outröttligt lett kommitténs arbeten under mer än ett kvartsekel. Hans älskvärda och vinnande personlighet entusiasmerade arbetslust och sammanhållning inom kommittén.

På hans begravningsdag, den 7 april 1994, beslöt kommittén att utse fru Erixons systerson och förre generalsekreteraren i CIAP dr Hans Nettelbladt till hans efterträdare.